

Yazar Bilgileri Author(s)

Dr. Öğr. Üyesi
Ersin Çelik

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Tefsir

ersin.celik@erdogan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1821-7772

Künye Bilgisi

Recep Turan, *Tefsir Usulünde Ehl-i Sünnet ve Şia Mukayesesi*.

Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022.

464 sayfa.

ISBN: 9786257387606.

Kitap İncelemesi / Book Review

Recep TURAN

Tefsir Usulünde
Ehl-i Sünnet ve Şia
Mukayesesi

Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

29/05/2024

Kabul Tarihi / Accepted

21/06/2024

Atıf / Citation

Çelik, Ersin. "Recep Turan, Tefsir Usulünde Ehl-i Sünnet ve Şia Mukayesesi". *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 2/1 (Haziran 2024), 5-16.

2015 yılından itibaren yaklaşık on yıldır Şîa ve Tefsir konulu çalışmaları özellikle takip etmekteyim. Şunu rahatlıkla ifade etmeliyim ki bu on yıllık dönemde Şîa ve Tefsir kategorisinde yapılan çalışmaların büyük bir ivme kazandığını belirtmem gerekir. Bu süreçte özellikle benim doktora çalışma saham olan Şîi/İmâmî gelenekte Kur'an İlimleri/Tefsir Usûlüne yönelik çalışmalar da yapıldı.¹ Çok sayıdaki yüksek lisans ve doktora araştırmasından Recep Turan'ın "Tefsir Usûlünde Ehl-i Sünnet-Şîa Farklılaşması" başlıklı çalışması, Sünnî ve Şîi ekollerin tefsir usulünü karşılaştırması bakımından dikkat çekmektedir. Direkt kendi çalışma sahamla ilgili olduğundan bu eserle ilgili bir değerlendirme yapmam yerinde olur diye düşündüm. Dolayısıyla bu değerlendirmemin daha çok eserdeki Şîi tefsir görüşleri üzerine yoğunlaştığını sözün başında ifade etmem gerekmektedir.

Turan'ın çalışması, 2022 yılında Ankara Okulu Yayınlarından *Tefsir Usulünde Ehl-i Sünnet ve Şîa Mukayesesi* ismiyle yayımlandı. Eserin esasen bir doktora tezi olması,

¹ Bu konudaki çalışmalar için bk. Hüseyin Topal, *Tûsî ve Kur'an ilimlerine yaklaşımı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018); Pınar Seçil Mazlum, *Âl-i İmran Suresi 7. Ayetine Sünnî ve Şîi Tefsirlerin Yaklaşımları* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Mihirnisâ Alimoğlu, *Hicri ilk beş asırda yazılan Şîa tefsir mukaddimelerinde Ulumu'l-Kur'an* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Ersin Çelik, *Şîa'da Kur'an İlimleri -Muhammed Hâdî Ma'rîfet Örneği-* (Ankara: Fecr Yayınları, 2021); Kerim Şükrü Ünlü, *Şîi Tefsir Geleneğinde Dönüşüm ve Bazı Tefsir Konularının Esbâb-ı nüzûl Çerçevesinde İncelenmesi* (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022); Mustafa Gürbüz, *Çağdaş dönem Şîi müelliflerin kırâate yaklaşımları (Muhammed Hâdî Ma'rîfet örneği)* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

doğal olarak ciddi bir emek ürünü olduğunu ihsas ettirmektedir. Söz konusu eser üzerine bir değerlendirme yazısı² yazılmış olmakla birlikte bu çalışmanın bir değerlendirmeden çok kitabı özetleyen bir çalışma olduğu söylenebilir. Zira bu değerlendirme yazısında bizim aşağıda yer verdiğimiz tenkit ve tespitlerin hiç birisine yer verilmemiştir. Dahası doğrusu söz konusu değerlendirmede kitaba dair herhangi bir tenkit ve tespit de yapılmamıştır. Dolayısıyla bu ve benzeri sebeplerden ötürü ben kendi zaviyemden genç meslektaşlarıma yol gösterecek noktalara da ışık tutarak bu eser üzerine bazı değerlendirmeler yapmak istiyorum. Çalışmada önce kitabın içeriğinden kısaca bahsedildikten sonra eserin eksi ve artılarına odaklanılacaktır. Eserin dili ve üslubuna dair bir analiz yapılmayacaktır. Ancak burada Demiryorgan'ın ifadesinin aksine eserin dilinin aşırı parantezle sakil bir hal aldığını özellikle belirtmeliyim.

Turan'ın iki bölümde ele aldığı ve dizinle 463 sayfa olan kitabın ilk bölümü, "Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Vahiy ve Kur'an Anlayışı" başlığını, ikinci bölümü ise "Ehl-i sünnet ve Şia'nın Kur'an İlimlerine Yaklaşımı" başlığını taşımaktadır. Yazar ilk bölümde; vahiy, Kur'an'ın metinleşme süreci, tahrif nazariyesi, yedi harf ve kırâat başlıklarını ele almaktadır. Kitabın dörtte birini teşkil eden ikinci bölümünde ise tefsir-te'vil, muhkem-müteşâbih, mukattaa harfleri, hakikat-mecâz, Kur'an'ın i'câzı, âmm-

² İlgili çalışma için bk. Zeynep Demiryorgan, "Recep Turan, Tefsir Usûlünde Ehl-İ Sünnet ve Şia Mukayesesi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022", *Turkish Journal of Shiite Studies* 5/1 (Haziran 2023), 78-82.

hâss, mutlak-mukayyed, mücmel-mübeyyen, nâsih-mensûh, mübhemâtü'l-Kur'ân, garîbü'l-Kur'ân ile vücûh ve nezâir olmak üzere 12 ana başlık yer almaktadır (s. 131-402). Çalışmanın ortaya çıkmasında klasik ve modern birçok eserden faydalanılması; Kur'an ilimlerinden Tefsir eserlerine, Fıkıh usulünden Kelam kaynaklarına kadar farklı disiplinlerden istifade edilmesi dikkat çekmektedir. Nitekim çalışmanın yöntem kısmında da kaynak eserlerin zenginliğine atıf yapılmakta ve daha sağlıklı bir sonuca ulaşmak için bu yöntemin tercih edildiği vurgulanmaktadır (s. 11-19). Şüphesiz her çalışma gibi emek mahsulü olan bu çalışma için de müspet ve menfi birçok şey söylenebilir. Bu değerlendirmede, ilgili kitap baştan sona detaylı bir şekilde değerlendirilmemekte, yöntem ve muhtevasına dair daha çok eleştirel bazı tespitler yapılmaktadır. Bu tespit ve tenkitler daha çok birbirinden bağımsız olduğundan bunları maddeler halinde sunmanın daha doğru bir yöntem olacağını düşünüyoruz.

1-Eserle ilgili tespitlerimizden başında, çalışmanın kapsamının genişliği yer almaktadır. Eser, yazarın yöntem kısmında belirttiği üzere ilk sekiz asırdaki Sünnî ve Şîî geleneğin tefsir usulü konularına bakışını mukayese etmeyi vadetmekte ve burada rivayet ve tasavvufi geleneğin dışındaki bütün eserler, çalışmanın kapsamına dâhil edilmektedir. Yazar, tefsir usulü çalışmalarının disiplinler arası olması gerektiğini, söz gelimi nesih konusunun tefsir, tefsir usulü, fıkıh usulü ve kelâm gibi birden çok disiplinle bağlantılı olduğuna dikkat çekmekte, en geniş ve derinlikli disiplinler arası mukayeseli bir tefsir

usulü yazmayı amaçladığının altını çizmektedir. Ancak Ehl-i sünnet ve Şia gibi İslâm'ın en büyük iki ekolünün sekiz asırlık birikiminin mukayese edilmesi belirli zorlukları da beraberinde getirmektedir. En başta bu kadar geniş bir konuyu mukayese edebilmek bir doktora çalışmasının sınırlarını ciddi ölçüde aşmaktadır. Bundan dolayı çalışmanın birçok yerinde her iki ekolden âlimlerin görüşlerinin aktarımıyla yetinilmiş, kapsamlı bir değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır. Nitekim söz konusu dönem içerisindeki Ehl-i sünnet âlimlerin dahi birtakım meselelerde birbirlerinden farklı görüşler ileri sürdüğünü görmek mümkündür. Öte yandan çalışmanın sınırlarınının 8. asra kadar uzatılması, ansiklopedik ulûmü'l-Kur'ân eserlerinden olan Zerkeşî'nin *el-Burhân*'ını bu dönemde yazılmasıyla açıklanmıştır. Ancak aynı zaman aralığında Şiî gelenekte benzer tarzda bir ansiklopedik eserden söz etmek mümkün değildir. Hatta Şiî gelenekte bu tarzda bir eserin modern döneme kadar yazılmadığı görülmektedir.

2-Çalışmanın kapsamı ilk maddede belirtildiği üzere oldukça geniş bir şekilde ilk sekiz asır olarak çizilmesine rağmen buna da dikkat edilmediği göze çarpmaktadır. Zira bazı meseleler ele alınırken ilgili dönemden yeterli derecede bilgi tedarik etmenin mümkün olmamasından olacak ki konu modern müelliflerin görüşleriyle izah edilmeye çalışılmıştır. Örneğin yedi harf meselesi izah edilirken Şiî ekolün görüşü ilk sekiz asırdan sonra yaşamış olan Feyz-i Kâşânî (ö. 1090/1679), Cenâbezî (ö. 1835/1909), Cevâd Belâğî (ö. 1352/1933), Zencânî (ö. 1360/1941), Ebü'l-

Kâsım el-Hûî (ö. 1413/1992) ve Hâdî Ma'rifet'in (ö. 2006) görüşleri ekseninde aktarılmaktadır (s. 110-115). Aynı yedi harf meselesinde olduğu gibi, kıraatler konusunda benzer bir yaklaşımı görmek mümkündür. Burada da yazar, ilk 8 asırdan ziyade Hûî ve öğrencisi Hâdî Ma'rifet gibi çağdaş Şîî bilginler üzerinden bir çerçeve çizmektedir (s.119-130). Eserin hedeflediği dönemin aksine çağdaş dönemden hareketle meseleleri izahı çoğunlukla Şîîlikle ilgili olsa da sadece ona mahsus değildir. Benzer şekilde Kur'an'ın cem'i meselesini Sünnî perspektiften izah ederken de Abdussabûr Şâhin (ö. 2010) gibi çağdaş isimlerin görüşlerine uzun uzun yer vermektedir (s. 64-65). Çalışmanın yöntem kısmında belirtilen kapsamının dışına çıkılması esasen sadece çağdaş müelliflerin görüşleriyle meselenin izah edilmeye çalışılması değildir. Yine yöntem kısmında belirtilen "dirayet" ekolü hassasiyetinin de çalışma boyunca korunamaması dikkat çekmektedir. Nitekim pek çok yerde Ayyâşî (ö. 320/932), Kummî (ö. 329/941), Esterâbâdî (ö. 1033/1624), Feyz-i Kâşânî ve Nimetullah el-Cezâirî gibi dirayet ekolüne veya Şîîliğe mahsus tabirle Usûlî olarak isimlendirilemeyecek isimlerin görüşlerine sık sık müracaat edilmesi de bir yöntem ihlali olarak göze çarpmaktadır. Örneğin Kur'an'ın mevsukiyetinin ele alındığı bölümde buna dikkat edilmemesi, Şîî/Usûlî âlimlerin tahrif nazariyesini reddettikleri gerçeğinin anlaşılmasını güçleştirmekte ve meseleyi okuyucunun gözünde bulanıklaştırmaktadır (s. 89-99).

3-Yazarın çalışma boyunca ortaya koyduğu bazı görüşler ve iddialar tartışmaya açıktır. Nitekim Şîa'nın Kur'an'ın bir harf üzere nazil olduğu konusundaki düşüncesi meşhurdur. Söz konusu bu düşünce, Şîi âlimlerden Şerîf Murtazâ tarafından paylaşılmamaktadır. Ancak onun bu konudaki görüşleri Şîa içerisinde şâz bir duruşu temsil etmektedir. Zira Küleynî'nin *el-Kâfi*'sinde de yer alan "Kur'an tek olanın katından tek harf üzere nâzil olmuştur."³ şeklindeki rivayetlerin Şîa'nın bu konudaki düşüncesini şekillendirdiği söylenebilir. Nitekim Şeyh Sadûk, Şeyh Müfîd, Tûsî, Tabresî ve Ebü'l-Fütuh er-Râzî gibi Turan'ın ele aldığı dönemdeki müelliflerin kâhir ekseriyeti ve çağdaş dönemdeki yazarların hemen tamamı böyle düşünmektedir. Hal böyleyken yazarın girişte Şîa'nın bir harfle nüzul anlayışını benimsediği yönündeki tespitlerin doğru olmadığı yönündeki açıklaması gerçeklikten uzak bir yorumdur. Nitekim yazar çalışmanın ilgili bölümünde bunun için Şerîf Murtazâ dışında bir isim zikretmemektedir (s. 17, 110-115). Yazarın yedi harfi olgusal olarak kabul edenler arasında zikrettiği Feyz-i Kâşânî ve Cenâbezî gibi isimler ise yedi harfle ilgili rivayetleri kıraatten daha çok manaya dönük tercihler olarak yorumlamışlardır.⁴ Aynı şeyi yazarın, Şîi âlimlerin kâhir ekseriyetinin sarfe teorisini benimsediği veya en azından reddetmediği şeklindeki tespitinin doğru olmadığı

³ Muhammed b. Ya'kub b. İshâk Küleynî, *el-Kâfi*, thk. Ali Ekber Gıfârî - Muhammed Âhundî (Tahran: Daru'l-kütübi'l-İslâmiyye, 1407), 2/630.

⁴ Bu konuda kapsamlı açıklama için bk. Çelik, *Şîa'da Kur'an İlimleri*, 144-152.

yönündeki yorumu için de söylemek mümkündür. Şii âlimlerin Büveyhiler döneminde Mu'tezile ile etkileşiminin güçlü olduğu dönemde sarfe görüşüne temayül gösterdiği, Şeyh Müfîd, Murtazâ, Halebî, İbn Sinân el-Hafacî, -bir eserinde- Şeyh Müfîd gibi isimlerin bu görüşe meylettği görülmektedir. Bir başka eserinde Şeyh Müfîd ve İbnü'l-Mutahhar el-Hillî bu teoriyi eleştirse de onların görüşlerinin genel temâyülü yansıtmadığını söylemek mümkündür. Burada yazarın azınlık tarafından temsil edilen düşünce üzerinden çoğunluğun temsil ettiği görüşü göz ardı etmesi dikkat çekmektedir (s. 269-279). Öte yandan i'câzı Kur'an metninin dışında arayan sarfe teorisinin Kur'an metninin mevsukiyetiyle barışık olmayan bazı Şiiler tarafından benimsenmesi ayrıca araştırılması gereken bir husustur. Yine i'câz konusunda yazar, sarfe görüşüne yeşil ışık yakan Sünnî âlimlere dair de bir bilgiye yer vermemektedir. Oysa Ebû Mansûr el-Eyyûbî, İbn Hazm, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Gazzâlî ve Fahreddin er-Râzî gibi Sünnî isimlerin de bu görüşü yadsımadığı aktarılmaktadır.⁵ Daha da önemlisi Râzî'nin en son kaleme aldığı tefsirinde i'câz veçhi olarak sarfeyi de kabul ettiği dikkat çekmektedir. Fakat Turan, Râzî'nin görüşlerini daha çok *Nihâyetü'l-îcâz fî dirâyeti'l-i'câz* adlı eserinden aktardığı için onun sadece fesahat teorisini benimsediğini belirtmektedir. Oysa bu konuda yapılan güncel çalışmalar da Râzî'nin fikirlerindeki bu dönüşümü gözler önüne

⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Sarfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/36/140-141.

sermektedir.⁶ Tüm bu meselelerin derinlemesine analiz edilememesi aslında çalışmanın konusunun çok geniş olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan yeri gelmişken Râzî'nin yaşadığı bu dönüşümde Şerîf Murtazâ'nın sarfe savunusunun etkili olup olmadığı ayrıca araştırılmayı hak etmektedir. Zira Râzî'nin peygamberlerin ismeti meselesinde de bazı yorumlarının Murtazâ'nın *Tenzîhü'l-enbiyâ* adlı eserindeki yorumlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

4-Turan'ın çalışmasında -özellikle ikinci bölümde- Kur'an ilimlerinin bazılarında yer vermemesi de son derece eleştiriye açıktır. Zira yazarın bu bölümde Mekkî-Medenî ve münâsebâtü'l-Kur'ân gibi önde gelen Kur'an ilimlerine yer vermediği görülmektedir. Şîi düşüncenin mezhebî yorumu desteklemek adına Ehl-i sünnet tarafından Mekkî olarak kabul edilen İnsan suresini Medenî olarak kabul etmesi ve Mekkî surelerin içerisinde yer alan birçok âyeti Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan ile sınırlandırılan Ehl-i beyt'le ilişkilendirmesi üzerinde durulması gereken bir konudur. Aynı şekilde ismi tarih boyunca Kur'an metninin tahrife uğradığı düşüncesiyle yan yana anılan Şîa'nın Kur'an âyetleri ve sureleri arasındaki münasebete nasıl yaklaştığının böylesi kapsamlı bir usul çalışmasında ele alınması beklenirdi. Bu meselenin bir yönüyle Şîa'nın Kur'an metnine nasıl yaklaştığı hususunda bir turnusol görevi gördüğü de söylenebilir.

⁶ Mehmet Zülfi Cennet, "Fahreddin Râzî'nin İcâz Düşüncesinde Bir Kırılma Noktası Olarak Sarfe Temâyülü Tartışması", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 13/3 (2021): 1250-1267.

Zira Şîi müfessirlerin Kur'an âyetleri ve sureleri arasında münasebet aramadıkları, hatta Tabâtabâi gibi isimlerin münasebet noktasında zorlanılan ayetlerde faturayı sahabenin cem'ine kestiği bilinmektedir.⁷ Aynı şekilde yazar, esbâbü'n-nüzûlü müstakil bir Kur'ân ilmi olarak ele almamakta ve "Tefsir-Tevîl" kısmının içerisinde "Tefsir Kaynakları" üst başlığının altında yer vermektedir. Oysa Ehl-i sünnet ile Şîa'nın Kur'an yorumunda farklılaşmasındaki temel saiklerden birisi de sebab-i nüzule olan yaklaşımda gizlidir. Nitekim bugün Şîilerin Kur'an'dan imamet gibi meselelerde delil getirdikleri âyetlerde yorum farklılığının arkasında mutlak doğru olarak kabul ettikleri esbâb-ı nüzul rivayetleri yer almaktadır.

5-Son olarak söz konusu eserin ismi ve bölüm başlıkları hakkında da şu iki hususu belirtmek gerekir. Birincisi, eserin isminde "tefsir usulü" kavramının kullanılmasıdır. Eserin isminde Tefsir usulü kavramı yerine çalışmanın ele aldığı dönemde maruf olduğu üzere "Kur'an İlimleri" kavramının kullanılmasının daha yerinde olacağını düşünüyorum. Zira ilk sekiz asırlık dönemde bildiğimiz kadarıyla Tefsir Usulü kavramını kitabına isim olarak veren sadece İbn Teymiyye'dir. Ayrıca İbn Teymiyye'nin eseri dahi yazarın çalışması gibi kapsamlı bir Kur'an ilimleri çalışması değildir. İkincisi, eserin ilk bölümüne "Ehl-i Sünnet ve Şîa'nın Vahiy ve Kur'an Anlayışı" ikinci

⁷ Muhammed Hüseyin Tabâtabâi, *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beirut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-matbuât, 1390), 12/118-130; Çelik, *Şîa'da Kur'an İlimleri*, 109-110, 320-327.

bölümüne ise “Ehl-i Sünnet ve Şia’nın Kur’an İlimlerine Yaklaşımı” başlığını taşımasıdır. Esasen yazarın ele aldığı dönemde her iki bölümde işlenen başlıkların Kur’an İlimlerinin içerisinde ele alındığı izahıtan varestedir. Yazarın yaptığı bu tasnif, tamamen modern dönemde Batı’da başlayan Kur’an Tarihi çalışmalarından sonra Kur’an Tarihi ile ilgili meselelerin Kur’an İlimlerinden ayrılmasından sonra oluşmuştur. Dolayısıyla yazarın böyle bir tasnif yapmadan önce buna dikkat çekmesi ve kendi ele aldığı dönemde böyle bir tasnifin mümkün olmadığını belirtmesi uygun olurdu.

Tüm bunların yanında eserde Mu’tezilî düşüncenin Şîi/Usûlî müfessirlerin eserlerinde daha çok yer aldığını vurgulaması (s. 172), Şîi tefsir çalışmalarında kendilerine çok atıfta bulunulmayan Muhakkik el-Hillî ve İbnü’l-Mutahar el-Hillî gibi müfessir kimliğiyle öne çıkmayan isimlere sıkça referansta bulunulması (s. 326-327), tilavetin ve hükmün neshi konusunda klasik Şîi müfessirlerin Sünnîlerden farklı düşünmediği gibi –ki modern Şîi âlimler bunu tahrif olarak görmektedir- gibi birçok kıymetli tahlil ve tespitleri barındırması açısından istifade edilecek bir çalışma olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

Cennet, Mehmet Zülfi. “Fahreddîn Râzî’nin İcâz Düşüncesinde Bir Kırılma Noktası Olarak Sarfe Temâyülü Tartışması”. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 13/3 (2021): 1250-1267.

Alimoğlu, Mihirnisâ. *Hicri ilk beş asırda yazılan Şia tefsir mukaddimelerinde Ulumu’l-Kur’an*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Çelik, Ersin. *Şîa’da Kur’an İlimleri -Muhammed Hâdî Ma’rifet Örneği-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.

Demiryorgan, Zeynep. “Recep Turan, Tefsir Usûlünde Ehl-i Sünnet ve Şia Mukayesesi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022”. *Turkish Journal of Shiite Studies* 5/1 (Haziran 2023), 78-82.

Gürbüz, Mustafa. *Çağdaş dönem Şîu müelliflerin kırâte yaklaşımları (Muhammed Hâdî Ma’rifet örneği)*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Küleynî, Muhammed b. Ya’kub b. İshâk. *el-Kâfi*. thk. Ali Ekber Gıfârî - Muhammed Âhundî. Tahran: Daru’l-Kütübî’l-İslâmiyye, 1407.

Mazlum, Pınar Seçil. *Âl-i İmran Suresi 7. Ayetine Sünnî ve Şîu Tefsirlerin Yaklaşımları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mîzân fi tefsîri’l-Kur’ân*. 20 Cilt. Beyrut: Müessesetü’l-A’lemî li’l-Matbuât, 1390.

Topal, Hüseyin. *Tûsî ve Kur’ân ilimlerine yaklaşımı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.

Ünlü, Kerim Şükrü. *Şîu Tefsir Geleneğinde Dönüşüm ve Bazı Tefsir Konularının Esbâb-ı nüzûl Çerçevesinde İncelenmesi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Sarfe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/140-141. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.